
Er dansk truet?

Af Sabine Kirchmeier-Andersen

Debatten om det danske sprog er ikke ny. Listen af bøger, artikler og kronikker der alle hver på deres måde advarer imod sprogets forfald og forvanskning, er blevet lang, og emnet vækker stadig stor interesse og bestyrker os i at debatten er vigtig og værd at fortsætte.

Men netop fordi debatten ikke er ny, kan det være nyttigt at se på hvilken udvikling vores sprog egentlig har været igennem, hvordan sprogbrugerne har håndteret påvirkninger udefra, og hvilken rolle debatten har spillet i denne sammenhæng. Måske tegner der sig nogle udviklingslinjer som kan hjælpe os med at sætte nutidens debat i et nyt perspektiv.

DANSK OG PÅVIRKNINGEN UDEFRA

Dansk har udviklet sig igennem mange århundreder fra indoeuropæisk via germansk og fællesnordisk til det dansk vi kender i dag. I tiden op til 1400-tallet mærker man især påvirkningerne fra latin og plattysk. Siden ser vi også påvirkninger fra fransk og højtysk især i 1600-tallet og i 1700-tallet. Der kommer i disse turbulente perioder et stort antal nye ord og vendinger ind i sproget. Blandt de danske sproghistorikere synes Verner Dahlerup, grundlæggeren af Ordbog over det danske Sprog, at have et særligt blik for den udefrakommende påvirkning og dens betydning for den praktiske kommunikation i datidens Danmark (Dahlerup 1916).

Dahlerup beskriver hvordan latin som den altdominerende sprogform i videnskabelige kredse holdt sig helt frem til midten af 1800-tallet. Næsten alle videnskabelige værker

blev skrevet på latin. Store danskere som Tycho Brahe, Ole Worm og Niels Steensen publicerede kun undtagelsesvis på dansk. Selv sprogmennesket Peder Syv måtte i ”Fortalen til den danske Sprog-Kunst” i 1685 ty til latin for at være sikker på at hans budskab kom frem: ”Sommedets gives en gandske mening paa Latine, at den des bedre kand forstaaes,” skrev han (Dahlerup 1916: 635).

Latin var også det foretrukne sprog i kirkelige sammenhænge, mens plattysk i 1300- og 1400-tallet på grund af hanseaterne påvirkede sprogbrugen i handel og administration. ”Det Indtryk, man faar af Sproget i de fleste gammeldanske Skrifter, er i det hele ret ynkeligt”, skriver Dahlerup om denne periode i sproghistorien. ”Medens det ældste danske Lovsprog udmærker sig ved en kraftig Oprindelighed, savner man baade Stil og Naturalighed i de fleste Skrifter fra 15. Årh.: i Oversættelserne lægger de fremmede Originaler et Tryk paa den danske Oversætter, og i de ”poetiske” Skrifter mærker man idelig Rimmød.” (Dahlerup 1916: 632).

Med reformationen kom kravet om at der skulle prædikenes på dansk. Christian III’s bibel og en rig prædikentradition skabte en form for stabilisering af sproget. Bogtrykkerkunsten ydede sit bidrag til at også danske bøger fik udbredelse i løbet af 1500- og 1600-tallet. Mange gamle danske ord og vendinger forsvandt dog fortsat til fordel for de tyske samtidig med at der fortsat strømmede flere nye ord til.

Dahlerup beskriver 1500- og 1600-tallets danskere som så forvirrede over deres sprog at de nærmest talte det hele samtidigt. Et fremtrædende stilistisk træk er således anvendelse af synonymmer. Man får fx *mandat oc befalning, man frelser oc conserverer, indbyder oc inviterer* og beder til at nogen dog må *secundere, hielpe oc undsette* en. Og situationen blev næppe bedre af at fransk nu også kom til som nyordskilde.

Holberg var ikke den eneste som blev åbenlyst irriteret over denne tilstand. Allerede Rasmus Bartholin 50 år før ham havde givet udtryk for ønsket om at ”frigøre Tanken og dens Udtryk fra det døde Sprogs (altså latinens, red.) udelukkende Herredømme og den akademiske Lærdoms Monopol”, som Dahlerup udtrykker det. Projektet lykkedes som bekendt først i midten af 1800-tallet hvor latin blev afskaffet som undervisningssprog ved danske universiteter.

Det var Martin Hammerich der som den første i 1836 fik godkendt en disputats skrevet på dansk ved Københavns Universitet: ”Om Ragnaroksmvthen og dens Betydning i den oldnordiske Religion”. Først i 1854 blev der givet almen tilladelse til at benytte det danske sprog i disputatser, og først i 1866 blev det påbudt at selve forsvaret skulle foregå på dansk. Den sidste disputats på latin på Københavns Universitet blev indleveret år 1900 (jf. Smith 1950).

Holberg gik til kamp for det danske sprog. Han havde det erklærede mål at forbedre. Således skrev han i 1729: ”Det danske sprog udi sig selv haver sandelig store dyder, og er besynderlig beqvemt til *poesie*, hvorførende de fare vilde, som ansee det danske sprog saa ringe” (Dahlerup 1916: 638). Og sammen med andre store danske forfattere arbejdede han ihærdigt for at gøre dansk anvendeligt og anvendt igen.

Latinens afskaffelse på universiteterne var et stort sprogpolitisk skridt i takt med tidsånden. At vinde de danske ord tilbage var derimod en ganske anden sag. Mange senere fremstillinger har en tendens til at latterliggøre de såkaldte puristers bestræbelser på at finde afløsningsord, og også i Dansk Sprognævn fornemmer man en vis skepsis over for den systematiske dannelse af afløsningsord efter fx islandsk eller norsk mønster – vel nok primært på grund af den noget lave succesrate der kunne konstateres for mange af de foreslåede ord. Men i Dahlerups beskrivelse af udviklingen i 1800-tallet finder vi forbavsende mange eksempler på at det lykkedes. Vi siger ikke længere *anstikke*, men *smitte*. Vi siger *forbunds-fælle* og ikke *bundsforvandt*, vi er *skinsyge* og ikke *iversyge*, læsningen af denne artikel er ikke *kortvillig*, men forhåbentlig *underholdende*, og *modparterne* i en diskussion er ikke længere *vederparter*. Jørn Lund (Lund 2006) og Erik Hansen (Hansen 1999) har i forskellige sammenhænge også fremhævet de mange gode nye danske ord som H.C. Ørsted har beriget os med, fx *ilt* og *brint* i stedet for *surstof* og *vandstof*.

Ganske vist lykkedes det langtfra altid at finde afløsningsord der bed sig fast. Guldalderfilosoffen F.C. Sibberns forsøgte sig forgæves med *Tilbørighedslære* (i stedet for *Moral*) og *Fællesliv* (i stedet for *Kommunisme*). Alligevel er det tankevækkende - når vi nu har en aktuel både sproglig og politisk diskussion - at Rigsdagen (både i 1848 og senere) med held fastlagde en mængde politiske ord som *Formand* (i stedet for *Præsident*) og *Forespørgsel* (i stedet for *Interpellation*). Ordet *Komité* blev i 1848 først til *Udskud*, senere til *Udvalg*, og *Konseilspræsident* blev til *Statsminister*.

I det store og hele har der været nogenlunde ro omkring det danske sprog i godt og vel 100 år. Der har været tid til at stabilisere sproget og til at tage nye ord ind i et mere adstadigt tempo – indtil 2. verdenskrig, hvor den politiske og kulturelle dominans af især USA igen sætter dansk under pres.

Det er ganske tydeligt at vi igen er på vej ind i en forvirrende sproglig periode hvor et andet sprog trænger ind over vores grænser og påvirker dansk. Optællinger foretaget i det nordiske importordsprojekt i 2001 viser at de fleste indlån i det danske sprog stadig kommer fra tysk og latin. Ca. 14 % af ordforrådet i Nudansk Ordbog (2001) klassificeres som importerede ord. 23 % af disse importerede ord er tyske, 23 % er latin, 17 % er franske og kun 12,3 % er engelske (jf. Kristiansen og Vikør 2006). Dette forhold er imidlertid under hastig forskydning.

I dag kan vi konstatere at ca. 80 % af de nye ord som er kommet ind i sproget siden 1945, er lånt fra engelsk. Vigtige områder i vores dagligdag, handel, videnskab og uddannelse er ved at blive overtaget af et andet sprog. Erhvervslivet foretrækker engelsk, universiteterne kappes om at tiltrække de udenlandske studerende til de nye verdenseliteuddannelser hvor der kun undervises på engelsk, og vi ser allerede de første ønsker fra folkeskoler og gymnasier om at undervisningen især i naturfag også der skal foregå på engelsk. I den kontekst er det overraskende at det i grunden ikke går stærkere med at indlemme flere engelske importord. Den nyeste undersøgelse (Kristiansen 2006) viser nemlig at dansk tilsyneladende er det sprog i Norden som siden 1945 har optaget færrest nye låneord.

Det store nordiske importordsprojekt har også vist at afløsningsordenes gennemslagskraft siden 1945 slet ikke er så ringe endda. For omkring 40 % af de undersøgte importords vedkommende findes der danske afløsningord som anvendes hyppigere end selve importordet (jf. Jarvad under udgivelse).

Historien viser at dansk er et stærkt sprog som flere gange tidligere med succes har klaret massive påvirkninger udefra. Mange mener at vi derfor med sindsro kan imødesee indflydelsen fra engelsk. Historien viser imidlertid også at politiske indgreb og personlige og folkelige initiativer har haft held med at danne modvægt til de fremmede påvirkninger og dermed også har haft indflydelse på det sprog vi har i dag. Det er med andre ord slet ikke ligegyldigt hvordan vi også fremover forholder os til den sproglige udvikling.

TRUSLEN UDEFRA OG INDEFRA

Den engelske sprogforsker David Crystal diskuterer i sin bog *Language Death* (2000) en del indikatorer for hvornår et sprog er i fare, og hvad der skal til for at et presset sprog fortsat udvikler sig. Nogle af de vigtigste er:

1. Antallet af mennesker som taler sproget
2. Antallet af unge mennesker som taler sproget
3. Tilstedeværelsen af et skriftsprog
4. Sprogets brug i uddannelsessystemet
5. Sprogbrugernes holdninger til sproget
6. Sprogbrugernes anseelse i samfundet
7. Sprogbrugernes adgang til sprogteknologi.

Jeg vil i det følgende gå Crystals indikatorer igennem en efter en og sætte dem i forhold til vores danske sprog.

Antallet af mennesker som taler sproget

Crystal går ud fra at der er omkring 6000 sprog i verden. 4000 af disse sprog vurderes som truet. Tallene må tages med forbehold, idet antallet af sprog ikke kan gøres entydigt op. Grænsen mellem selvstændige sprog og dialekter er ikke kun sproglig, men også politisk, og opgørelserne varierer mellem 10.000 og 3000 sprog. Tallet ca. 6700 kan de fleste sprogforskere dog blive nogenlunde enige om. Antallet af mennesker der taler de forskellige sprog i verden, fremgår af følgende tabel (som omfatter tilgængelige data for 6095 sprog). Der er således 8 sprog i verden som tales af mere en 100 mio. mennesker: kinesisk, engelsk, hindi, spansk, russisk, arabisk, bengali og japansk:

Antal sprogbrugere	Antal sprog i verden (6095)
Mere end 100 mio.	8
10-99 mio.	72
1 mio. - 9,9 mio.	239
100.000 – 999.999	795
10.000 – 99.000	1605
1000 – 9999	1782
100 – 999	1075
10 – 99	302
1 – 9	181

Generelt synes der at være enighed om at sprog med færre end 20.000 aktive sprogbrugere er i farezonen. Dansk ligger med sine mere end 5 mio. sprogbrugere klart i den sikre ende blandt de omkring 300 sprog som har mere end 1 million sprogdøvere. Altså tilsyneladende ingen faresignaler her for dansk, men uhyggeligt mange andre sprog ligger i farezonen. Hver 14. dag, mener man, lægges et sprog i graven (jf. Crystal 2000). Årsagen er ofte voldsomme begivenheder som krig, forfølgelse og naturkatastrofer som rammer de få sprogdøvere der er tilbage. En menneskelig tragedie og et stort kulturelt tab. Menneskene bag hjemmesiden The Global Language Monitor http://www.languagemonitor.com/Number_of_Languages.html har registreret 6912 sprog og giver et godt overblik over de truede sprog i verden.

Antallet af unge mennesker som taler sproget

Ifølge Crystal er det ikke tilstrækkeligt kun at anlægge et bredt kvantitativt perspektiv. Det betyder også noget hvilke slags sprogbrugere der er tale om, og hvor gamle de er. Crystal opstiller forskellige grader af trueded:

1. **Potentielt truede sprog** er karakteriseret ved at sprogbrugerne typisk er socialt og økonomisk dårligt stillet, ved at sproget er under pres fra et større sprog, og ved at der er færre og færre unge som lærer sproget.
2. **Truede sprog** er sprog hvor der er få eller ingen unge som lærer sproget, og hvor de yngste sprogbrugere er unge voksne.
3. **Alvorligt truede sprog** er kendetegnet ved at de yngste sprogbrugere er over 50 år gamle.
4. **Døende sprog** har kun en håndfuld gode sprogbrugere tilbage, de fleste er meget gamle.
5. **Døde sprog** har ingen aktive sprogbrugere.

Derudover opererer nogle af sprogforskerne med betegnelsen **berøvede** sprog, dvs. sprog hvor hele domæner er overtaget af andre sprog eller et lingua franca.

Sprogdøden rammer typisk minoritetssprog i store sprogsamfund, fx de indianske sprog i USA hvor ingen af de 98 oprindelige stammesprog bruges i den daglige kommunikation i dag.

Også på denne indikator ser det godt ud for det danske sprog. De fleste danske unge lærer dansk hjemme, i børnehaven og skolen, og mennesker som taler dansk, er ikke generelt socialt dårligt stillet i dagens Danmark.

Bruger man imidlertid denne indikator på de danske dialekter, er billedet meget anderledes. Her kan de fleste dialekter efterhånden karakteriseres som truede eller alvorligt truede sprog. I maj 2007 stillede filmen *At græde i kor* skarpt på dette forhold. Forskeren Karen Margrethe Petersen fra Syddansk Universitet udtalte i anledning af filmens premiere til Politiken at man formentlig om 10 år vil få svært ved at lave en sådan film, simpelt hen fordi det vil være umuligt at opdrive et ungt menneske som stadig taler dialekten:

Karen Margrethe Pedersen bekræfter, at chancerne for at lave en film på sønderjysk dialekt vil være mindre om ti år. Hvor man for eksempel i Norge accepterer og værdsætter dialekterne, har det i Danmark været normalt, at børn de seneste 50 år har skullet aflægge sig deres dialekt og begynde at tale rigsdansk i løbet af de første skoleår. Og det har givet dialekterne en lavere status.

»Det er sket ud fra en idé om, at det var sværere at lære at læse og skrive, når man talte dialekt. Men det har altså ikke noget på sig. Fejlen er, at man ikke gav børnene mulighed for at bevare deres dialekt ved siden af rigsdansk. Og udviklingen er blevet understøttet af, at man i radio og tv har haft en sprogpolitik, der fuldstændigt udelukkede al sproglig variation. Interviewerne i DR kom på sprogkurser for at aflægge sig deres egnsbestemte sprog. Det er først nu, man begynder at få nogen ind, der har dansk som andetsprog eller som har et dialektalt præg«, siger Karen Margrethe Pedersen.

(Politiken 29.04.2007, Kultur, side 4, *Sidste udkald for sønderjysk*).

I diskussionen om de **berøvede sprog** kommer begrebet domænetab ind i billedet. Vi mangler stadig undersøgelser der kan fastslå i hvilket omfang der er sket domænetab i forskningen og i erhvervslivet siden Pia Jarvads undersøgelse af det danske sprogs status i 90'erne (Jarvad 2001), men der er næppe tvivl om at risikoen for domænetab øges af den nuværende forsknings- og uddannelsespolitik for de højere uddannelsesinstitutioner. Evaluerings- og bevillingssystemerne som ensidigt belønner publicering og undervisning på engelsk, så velmotiverede de end måtte være ud fra et globaliseringssynspunkt, risikerer at sætte vilkårene for udviklingen af det danske sprog i forskning og uddannelse tilbage til tiden før 1850.

Sprogforskerne er uenige om hvorvidt domænetab nødvendigvis også fører til sprog-død via en slags dominoeffekt hvor det dominerende sprog overtager et domæne efter et andet (Dahl & Boyd 2006, Melander & Thelander 2006). Dette er ingenlunde bevist, og det er næppe sandsynligt at dominoeffekten alene vil være afgørende. Derimod kan andre af Crystals indikatorer muligvis spille en rolle.

Tilstedeværelsen af et skriftsprog

Indikator 3, tilstedeværelsen af et skriftsprog, peger i retning af at dansk ikke er truet. Ordbøger og nedskrevne grammatikker der beskriver sprogets mekanismer og særpræg, styrker det sproglige fællesskab på samme måde som fastlæggelsen af en fælles retskrivningsnorm. Danskerne har en lang og stolt litterær tradition i alle tænkelige genrer både inden for skønlitteratur og faglitteratur, og det adskiller os klart fra de mange truede sprog som oftest kun eksisterer i en mundtligt overleveret tradition.

Sprogets brug i uddannelsessystemet

Sprogets brug i uddannelsessystemet peger som den 4. indikator på at et sprog vil have svært ved at udvikle sig med samme styrke hvis sprogbrugerne ikke længere bliver under-

vist i det eller på det. I lande hvor de oprindelige sprog er under pres, satser man derfor ofte på at styrke sproget i skolerne. Fx har man i Skotland investeret store summer for at give det oprindelige sprog, gælisk, fornyet liv med genindførelsen af undervisning i gælisk i skolerne. Også på Færøerne har en tilsvarende strategi givet gode resultater.

I Danmark er der på det seneste fra flere sider blevet fremsat ønsker om at øge mængden af engelskundervisningen i folkeskolerne. Enkelte skoler har søgt om at få lov til at undervise i fx naturfagene på engelsk og til at øge mængden af undervisningen på engelsk med op til 50 %, men har foreløbigt fået et nej - et klogt nej set fra et sprogligt synspunkt, for en sådan beslutning vil helt klart bringe os i det røde felt på denne indikator. Uddannelsessystemet udøver en stærk påvirkning på sprogudviklingen. Det konstante fokus på engelsk kan bevirke at færre unge fremover vil værdsætte deres eget modersmål.

Den stadig stigende brug af engelsk i de danske universitetsuddannelser bidrager ligeledes kraftigt til at denne indikator slår ud. Den danske udvikling på dette område er ganske tankevækkende sammenlignet med udviklingen i andre lande. Sprogdøden følger typisk i kølvandet på kolonialiseringer, krige og magtovertagelser. Men i Danmark har vi frivilligt inviteret den sproglige påvirkning indenfor. Hvor mennesker i andre lande kæmper for at få deres modersmål anerkendt i undervisningen, kæmper danske skoler for retten til at slippe for deres modersmål – det er i sig selv et paradoks.

Det er forståeligt nok at universiteterne ønsker at styrke engelsk for at give de studerende bedre redskaber til at klare sig globalt, men der er ingen undersøgelser der viser om undervisningen på engelsk som den praktiseres nu, er optimal til at opnå den ønskede effekt, eller om de afledte konsekvenser fx presset på det danske sprog og forståelsesproblemer som følge af engelsk i grunden virker mere hæmmende end gavnlige.

Hvis man ønsker at dansk fortsat skal være et komplet og samfundsbærende sprog, bør man i stedet for spredte og ukoordinerede projekter udvikle en national parallelprogsstrategi for uddannelsessektoren. Der skal være enighed om hvordan forholdet mellem dansk, engelsk og andre sprog skal være. Om der skal undervises i engelsk eller på engelsk. Om der skal undervises på begge sprog i alle fag, og hvor langt op i undervisningssystemet. I denne proces vil man med fordel kunne skele til erfaringerne fra de tosprogede skoler i Danmark, fx den tyske St. Petri skole i København med mere end 400 års erfaring med undervisning i et tosproget miljø. Her undervises 100 % parallelt. Hvis tysk er undervisningssproget, bruges der danske lærebøger, hvis dansk er undervisningssproget, læses pensum på tysk. Parallel tilegnelse af de fagspecifikke udtryk er en integreret del af undervisningen.

Sprogbrugernes holdninger til sproget

Valg af undervisningssprog har også indflydelse på den næste indikator, nemlig sprogbrugernes holdning til sproget. Det er klart at denne holdning er stærkt præget af statens, det offentliges, mediernes og uddannelsessystemets holdninger. De danske dialekter er et godt eksempel på hvordan denne indikator virker. Som det fremgik af citatet fra Karen Margrethe Petersen ovenfor, blev mange dialekttalende allerede ved skolestart mødt med kravet om at tilegne sig rigsdansk og dermed samtidigt med direkte eller indirekte signaler om at deres egen dialekt var uønsket og upassende. I årtier har vi stort set ikke set eller hørt dialekt brugt i danske medier – når vi ser bort fra enkelte undtagelser som Niels Hausgaard, Jacob Haugaard og De Nattergale. I stedet har det været usmart, pinligt og flovt at tale dialekt, og derfor er mange danske dialekter nu ved at være historiske.

Der er andre paralleller mellem forholdet mellem dansk dialekt og dansk rigsmål på den ene side og dansk rigsmål og engelsk på den anden side. Allerede nu ser vi tendensen til at engelsk vægtes højere og betragtes som vigtigere end dansk, fx i kravene til universitetsforskernes publikationer, i valg af undervisningssprog på de mest prestigefyldte uddannelser, i valg af virksomhedernes concernsprog, i valg af titler på film, produkter, stillingsbetegnelser osv. At de engelske udtryk som myldrer frem i disse tider, bliver mødt med uvilje af mange danske sprogbrugere, skyldes ikke uvilje mod forandring og forbenet konservatisme, men måske snarere frustration over den dermed udviste ringeagt for det danske sprog.

En parallel mellem dansk og dialekt og dansk og engelsk er endvidere det faktum at dialekten ikke blev fortrængt ved magt, ikke kun ved at dialektbrugerne som beskrevet udøvede en form for selvcensur, men også ved at der gradvist blev en bedre kommunikation mellem land og by, ligesom der i dag er bedre kommunikation mellem Danmark og verden. En af undersøgelserne i det danske importordsprojekt har vist at danskerne er de mest positive i forhold til engelsk i hele Skandinavien. 51 % af de adspurgte danskere havde ikke noget imod at bruge engelsk som arbejdsprog. Kun 11 % af islændingene syntes det samme (jf. Kristiansen og Vikør 2006).

De positive holdninger til engelsk i Danmark er ganske forståelige. Engelsk er udadvendt, skaber bro mellem verdener, skaber vækst og udvikling. Dansk derimod opfattes som et sprog der ser indad, uden værdi i interkulturel udveksling. Et sprog der ganske vist styrker de sociale relationer og fastholder historisk viden, men som ikke skaber noget nyt.

Sprogbrugernes anseelse i samfundet

Indikatoren, sprogbrugernes anseelse i samfundet, er snævert forbundet med sprogholdningerne som er beskrevet ovenfor. Man kan ikke i dag på nogen måde sige at mennesker som taler dansk, er mindre velansete. Tværtimod. For visse befolkningsgrupper som fx indvandrere er det klart et minus hvis de ikke taler dansk. Deres anseelse i samfundet og frem for alt deres muligheder for at få job forudsætter beherskelsen af det danske sprog. Men straks derefter rangerer beherskelsen af engelsk. Muligheder for at få et velbetalt job er ringere både for danskere og indvandrere hvis man kun taler dansk og ingen andre sprog, og beherskelsen af engelsk er en forudsætning hvis man vil videre i uddannelses-systemet. Det er muligt at engelsk på et tidspunkt bliver så vigtig en faktor i erhvervslivet at man vil få svært ved at få ansættelse uden at kunne beherske engelsk. Denne udvikling vil kunne medføre at mennesker som kun kan tale dansk, ikke vil kunne deltage i samfundslivet på lige fod med andre.

Sprogbrugernes adgang til sprogteknologi

Sprogteknologi muliggør sproglig interaktion med computere. Det handler fx om informationssøgning, automatisk oversættelse og syntetisk tale. De sprogteknologiske programmer vil få større og større betydning efterhånden som informationsteknologien udvikles, og de vil blive indbygget i flere og flere dagligdags redskaber som biler, køleskabe og grænseflader til fx selvbetjening på internettet. Avancerede grænseflader, sofistikerede søgemaskiner og oversættelsesprogrammer udvikles kun for de største sprog der udgør de mest attraktive markeder. Et sprog som dansk halter allerede i dag håbløst bagefter på alle områder. Udvikling af sprogteknologi for dansk er næsten lige så dyrt som udvikling af sprogteknologi for engelsk, men der er langt færre mennesker til at dele udgifterne. Efterslæbet i forhold til dansk sprogteknologi medfører dels at danskerne vil få dårligere muligheder for at bruge de sprogteknologiske hjælpemidler til at udvikle mere effektive og tidsbesparende arbejdsgange, dels at det bliver nødvendigt at bruge engelsk som arbejdsprog hvis man har brug for mere avancerede applikationer.

ET SPROGBAROMETER

Det er ikke helt klart hos Crystal (2000) hvordan de forskellige indikatorer skal bruges. Er der fx en bestemt grænseværdi der skal være overskredet? Skal alle indikatorer være i spil samtidigt? Og er der nogle af dem der vægter mere end andre? Men det ville ikke være fair at afæske ham den slags præcise svar – selv om der efterhånden er mange eksempler på sprog der er forsvundet, er deres individuelle skæbner ofte helt forskellige, og faktorerne

som påvirker dem, så uensartede at det kan være vanskeligt at generalisere. Så vi må arbejde på at finde de indikatorer der giver mening for vores eget sprog.

Der er imidlertid ingen tvivl om at engelsk også fremover kommer til at dominere som første fremmedsprog i mange sammenhænge – det er ganske enkelt praktisk og særdeles effektivt hvis man vil udveksle viden og erfaring på tværs af landegrænserne. Debatten handler derfor ikke om for eller imod engelsk, men om hvordan vi får dansk og engelsk til at fungere sammen på en fornuftig måde.

Kulturministeren har nedsat et udvalg der nærmere skal undersøge behovet for en evt. sproglov og foreslå tiltag til styrkelse af det danske sprog. Sprognævnet har bl.a. foreslået at politikerne holder nøje øje med hvad der sker i de kommende år, fx ved at udvikle et sprogbarometer som kan holde øje med antallet af udbudte og gennemførte uddannelser på hhv. engelsk og dansk, antallet af publicerede videnskabelige afhandlinger på hhv. dansk og engelsk, antallet af virksomheder som har hhv. dansk og engelsk som koncernsprog, antal tv-udsendelser på hhv. dansk og engelsk i DR og TV 2, registrerbare ændringer i det danske sprogs ordforråd, fx nye ord og vendinger og deres tilpasning til dansk, nye termer, ændringer i den danske udtale og grammatik, osv. Crystals indikatorer kunne med fordel også komme i spil i denne sammenhæng og være med til at nuancere billedet yderligere, ligesom målingerne af danskernes sprogholdninger som blev foretaget i det nordiske importordsprojekt, vil være vigtige indikatorer i denne sammenhæng.

Det er ikke nogen nem opgave at fastsætte klare kriterier for hvordan de foreslåede målinger skal foretages for at de kan være sammenlignelige fra år til år, og det vil også kræve en del undersøgelser at fastslå hvordan de enkelte indikatorer skal vægtes i forhold til hinanden, og hvor grænseværdierne skal ligge. Men det er værd at gøre forsøget – for sprogets skyld.

Blandt de foreslåede indikatorer vurderes ændringerne i ordforrådet som de mindst kritiske for sprogets overlevelse. Crystal formulerer ganske klart at sprogets evne til forandring, til at tilpasse sig påvirkninger udefra, indlemme fremmede ord og udvikle nye ord ikke er tegn på sprogets død, men en forudsætning for dets overlevelse:

The true life of any language is found in the breath of its variation and its readiness to change, to adapt itself to new circumstances. The only languages which do not change are dead ones.

The message for endangered languages is clear: its speakers need to be prepared for change. It is not as they have any choice in the matter. Even though the elders in a community will be naturally conservative in their attitudes, there is nothing they can do to stop linguistic change. Some of the changes may be unpalatable to them

– in particular the introduction of ‘alien’ words from the dominant language, or from colloquial styles of speech. But to accept new forms into a language does not entail the replacement of all older forms of expression, any more than the arrival of a new style of music eradicates everything that went before. A more accurate perspective is to think of the language as expanding, while it assimilates new forms. (Crystal 2000: 116).

Sabine Kirchmeier-Andersen (f. 1955) er direktør for Dansk Sprognævn.

Litteratur

- Andersen, Margrethe Heidemann, Erik Hansen, Pia Jarvad og Jørgen Schack (2004): Dansk fra skandinavismen til i dag. I: „*Det främmande*“ i nordisk språkpolitik. Om norimering av utländska ord. Red. af Helge Sandøy og Jan-Ola Östman. Bind 2 i serien Moderne importord i språka i Norden. Oslo: Novus Forlag, s. 142-174.
- Crystal, David (2000): *Language Death*. Cambridge University Press.
- Dahl, Östen & Sally Boyd (2006): Grundlöst om språkdød. I: *Språkvård 2006/4*, s. 36-40.
- Dahlerup, Verner (1916): Danmark. Sprog. I: *Salmonsens Konversationsleksikon*, bd. 6, s. 623-643.
- Hansen, Erik (1999): Det gode afløsningsord. I: *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*. Red. af Niels Davidsen-Nielsen, Erik Hansen og Pia Jarvad. Dansk Sprognævnsskrifter 28.
- Jarvad, Pia (2001): *Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab*. Dansk Sprognævns skrifter 32.
- Jarvad, Pia (under udgivelse): Afløsningsord i dansk.
- Kristiansen, Tore (2006): Masketestens resultater. De underbevidste holdningers omvendte verden. I: *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. Red. af Tore Kristiansen. Bind 5 i serien Moderne importord i språka i Norden. Oslo: Novus Forlag, s. 162-182.
- Kristiansen, Tore og Lars S. Vikør (2006). Nordiske språkhaldninger – jamføring og konklusioner. I: *Nordiske språkhaldninger. Ei meningsmåling*. Red. af Tore Kristiansen og Lars S. Vikør. Bind 4 i serien Moderne importord i språka i Norden. Oslo: Novus Forlag, s. 199-214.
- Lund, Jørn (2006): Nye ord. Gennemtræk og tilvækst. I: *Ordet fanger. Festskrift til Pia Jarvad*. Red. af Jørgen Nørby Jensen, Ole Ravnholt og Jørgen Schack. Dansk Sprognævns skrifter 37, s. 115-125.
- Melander, Björn & Mats Thelander (2006): Försiktighet er ändå bäst. *Språkvård 2006/4*, s. 41-43.

Nudansk Ordbog med etymologi (2005). 3. udgave. København: Politikens Forlag.
Smith, Fritze (1950): *Bidrag til doktordisputatsens historie ved Københavns Universitet*.
København: Ejnar Munksgaard.

